

КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «ЛЮДИНОЗНАВСТВО» ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗНАНЬ ПРО ЛЮДИНУ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Г. О. Васьківська,

*завідувач лабораторії дидактики, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник, Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: vaskivska@mail.ru*

У статті доводиться необхідність цілісного підходу до вивчення людини як істоти природної і як соціального індивідуума, суб'єкта психічної і духовної діяльності. На думку автора, система знань про людину у старшокласників буде сформована за умови здійснення інтеграції знань людинознавчого, суспільствознавчого і природознавчого характеру. Добір змісту для посібника «Людинознавство» здійснювався з урахуванням формування в учнів 10–11-х класів системи знань про людину на засадах міжпредметних і метапредметних зв'язків, компетентнісного, рефлексійного і синергетичного підходів.

Ключові слова: *людинознавство, система знань про людину, учень старшої школи, інтерактивні технології, навчальний посібник, рефлексійно-пошукова діяльність, проблемно-рефлексійні ситуації, форми роботи на уроці.*

Постановка проблеми. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки найпершим ключовим напрямом державної освітньої політики названо реформування системи освіти на основі філософії людиноцентризму як стратегії національної освіти [5]. Отже, освіта України спрямована на гуманізацію, що передбачає її співзвучність із сучасними тенденціями пізнання – з людиноцентризмом.

Встановлено, що одним із чинників неможливості цілісного пізнання людини постає надмірна пофрагментованість (розпорошеність) знань про людину, розкиданість по різних навчальних предметах. Утім, приведення відповідних знань до системи усуне цей недолік, що, звісно, позитивно впливатиме на ідеали, моральні й естетичні почуття старшокласників, а отже, формуватиме об'єктивну модель світу і суб'єктивне її сприйняття. Міфологія і релігія як знання і детермінанти розвитку особистості також мають посідати відповідне місце у змісті освіти, оскільки вони теж є визначниками феномена людини, тими елементами, що не можуть бути осягнені досвідом, але такими, що розвивають чуттєвість, збагачують старшокласників арсеналом інструментів для себерозуміння і самопізнання, відповідного ставлення до оточення, до соціуму, до людства загалом [1].

Синтез гуманітарних і природничих знань ми розглядаємо як основу трактування цілісності людини у процесі формування системи знань про людину в

учнів старшої школи. Саме тому зважаємо на найважливіші особливості розвитку сучасної науки, які пов'язані з людиною як феноменом. Методологічні засади системного підходу до людинознавства також мають відповідати як запитам суспільства, так і законам розвитку особистості, що й забезпечить цілісність неподільного. Цілісний підхід до вивчення людини, розгляд її як істоти природної і як соціального індивідуума, суб'єкта психічної і духовної діяльності також розкриватиме її унікальну неповторність.

Аналіз останніх досліджень. Здійснений аналіз філософсько-педагогічної літератури показав, що дослідженню проблеми формування системи знань в учнів приділяється належна увага. Матеріалом для роздумів і критичного аналізу також слугували як класичні, так і найновіші праці українських і зарубіжних науковців – П. Блонського, І. Гербарта, С. Гончаренка, В. Давидова, Ф. Дістервега, П. Каптерева, Я. Коменського, Н. Крупської, І. Лернера, Д. Локка, В. Онищука, О. Острогорського, В. Паламарчук, І. Песталоцці, О. Савченко, М. Скаткіна, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Я. Чепіги та ін.

Досліджено ідеї, теорії, концепції філософії гуманізму (Завгородній Ю., Зязюн І., Кремень В., Котусенко В., Пащенко Д., Сухомлинський В. та ін.); принципи системного підходу до наукового пізнання (Беспалько В., Гончаренко С., Конаржевський Ю., Кузьміна Н., Шамова Т. та ін.); положення філософії й соціології освіти (Андрущенко В., Зязюн І., Кремень В., Лутай В., Ничкало Н., Філіпчук Г. та ін.); положення філософії, педагогіки, психології про сутність особистості, провідну роль діяльності у її формуванні (Алексюк А., Божович Л., Виготський Л., Гончаренко С., Зязюн І., Кобзар Б., Кузь В., Леонтьєв О., Сухомлинський О., Маслоу А., Патеррсон С., Роджерс К., Френч С. та ін.).

Окремі питання цієї проблеми розглядалися також у працях І. Беха, Н. Бібік, В. Бондаря, М. Вашуленка, М. Євтуха, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін.

Мета статті полягає у розкритті теоретичних і методичних аспектів конструювання змісту навчального посібника «Людинознавство» як засобу формування системи знань про людину в учнів 10–11-х класів.

Основна частина. Процес формування в учнів старшої школи системи знань про людину має об'єктивно-суб'єктивні передумови, де об'єктивні визначають спрямованість науки на адекватне відображення дійсності й здобуття реальних знань. Знання про людину характеризуються якістю єдності, оскільки є частиною єдиного наукового знання про світ і співвідносяться з ним як частина і ціле, що взаємообумовлюються.

Наразі виникла потреба переосмислити сенс наукових знань у контексті конструювання змісту навчальних предметів, зважаючи на творче начало особистості. Український філософ і педагог В. Кремень зазначає, що «будучи не просто живою, але свідомою і розумною істотою, людина виявилася здатною контролювати надлишок енергії, реалізуючи її у спеціальній сфері свого людського самовираження – різнобічній творчій діяльності, спрямованій на

своє буття і на себе саму. Будучи істинно людським феноменом, зумовленим діяльністю живого високоорганізованого мозку, і проявом духовної природи людини, творчість визначила основу та умову всього подальшого її розвитку. Саме в діяльності на цьому рівні і розкривається специфіка «феномена людини» [3, с. 117]».

Спираючись на педагогічні ідеї В. Сухомлинського, вважаємо за потрібне духовність людини розглядати через здатність учнів орієнтуватися на вищі цінності людського буття. Найголовніший висновок, до якого спонукають праці видатного педагога, лежить у площині Людини, адже саме духовність як винятково людська риса здатна творити Людину для себе, для вільного й успішного суспільства. Видатний педагог і людинолюб В. Сухомлинський гостро реагував на освітні проблеми, що стосуються змістового наповнення навчально-виховного процесу: «Дивно і незрозуміло, чому в час самоутвердження особистості школа не дає людині ніяких знань про неї, про людину <...>. Той факт, що людина по суті нічого не знає про себе, часто буває джерелом великого лиха, за яке суспільству доводиться дорого розплачуватись [8, с. 377–378]». Духовний розвиток старшокласників у процесі засвоєння знань про людину має спиратися на їхні почуття, міркування і домагання.

Утім, інваріантна складова змісту освіти, особливо зміст предметів гуманітарного циклу, не завжди сконструйована з огляду на пробудження у старшокласників прагнення здобувати знання задля пізнання добра, істини, любові, задля того, щоб чинити справедливо, бути уважним і толерантним. З іншого боку, глобалізований віртуальний світ позбавляє людину відчуття реальності, нав'язує свої цінності і модифікує смисли. Тож людина, яка призвичаїлася жити у віртуальному світі, не завжди може адекватно реагувати на реалії сьогодення, а тому її система цінностей зазнає негативних трансформацій. З огляду на зазначене, варіативну складову змісту освіти старшої школи, яка має широкі можливості щодо змістового доповнення інваріантної складової, ми розглядаємо як інструмент формування у старшокласників системи знань про людину.

Сучасний зміст освіти має складати науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей, а також відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, самої себе, праці, природи, мистецтва. Оскільки система цінностей і якостей особистості старшокласника розвивається і виявляється через його власні ставлення, то відповідні ціннісні орієнтації (за Г. Селевком – «ціннісні орієнтації – спрямованість свідомості і поведінки на суспільні, матеріальні й духовні цінності, віддання переваги тим або іншим з них [7, с. 31]») мають формуватись у процесі засвоєння знань про людину, суб'єктивно відображаючи цінності. Розглядаючи цінності як індивідуальні і суспільні явища, як взаємозумовлені процеси, як поведінкові детермінанти доцільно включати до змісту відповідних предметів комплексу завдань, розв'язання яких передбачає осмислення, переоцінку засвоєних

цінностей, що узалеженні від індивідуального розвитку свідомості, від особливостей перебігу процесів психоемоційної сфери особистості, від соціокономічного розвитку тощо. За такої умови проявлятимуться цілеспрямованість чи байдужість, активність чи пасивність, творчість чи споживацтво особистості, що є дуже важливим для скеровування перебігу навчально-виховного процесу, продукування творчо-наукового середовища загальноосвітнього навчального закладу. Навчально-виховний процес за такого системного підходу пріоритетно формуватиме ціннісну сферу особистості учнів, де під час засвоєння знань про людину відбуватиметься й соціалізаційна підготовка до входження підлітків у доросле життя.

Ця позиція ґрунтується на досягненнях сучасної науки. Як зазначає Л. Масол, «у ранньому юнацькому віці відбувається зміна соціальної позиції особистості, суттєвих трансформацій зазнає світогляд, активно формуються ціннісні орієнтації, чинником самоствердження в соціумі стає самосвідомість, яка породжує самооцінку <...> Старший шкільний вік є сенситивним для вироблення життєвих стратегій, у цей період формується потреба зрозуміти власний внутрішній світ, природу людських стосунків [9, с. 202]».

Система знань про людину у старшокласників може бути сформована за умови, якщо здійснюватиметься інтеграція знань людинознавчого, суспільствознавчого і природознавчого характеру.

Людина як предмет дослідження може розглядатися з різних кутів зору: як біологічний об'єкт, як соціальна істота, як носій свідомості і культури. Водночас, кожна людина неповторна і має свою індивідуальність, тож у розмаїтості проявів людини й полягає її цілісність як природного й соціального феномена.

Цілісний підхід до вивчення людини, розгляд її як істоти природної (тілесної) і як соціального індивідуума (суспільство, культура) і суб'єкта психічної і духовної (творчої і свідомої) діяльності може розкрити її унікальну неповторність.

Людина як об'єкт дослідження вивчається різнобічно і багатопланово. Особливості кожної науки зокрема визначаються об'єктом дослідження, який є різноаспектним, поділяється за властивостями і показниками. Це веде до диференціації наук, які її досліджують. Людина як фізіологічний об'єкт є предметом дослідження у біології, її менталітет – у філософії, соціології і соціальній психології, інтелектуальний розвиток – у педагогіці, психології і т.ін. Людина і культура знаходяться у нерозривній єдності, нема людини поза культурою, немає культури поза людиною. Мислення, мова, діяльність, зовнішній вигляд – це все прояви культури, яку створює саме людина.

Отже, це спонукає нас до визначення людини як біопсихосоціокультурної істоти. Ми, конструюючи зміст посібника «Людинознавство», ставили за мету формування в учнів 10–11-х класів системи знань про людину на засадах міжпредметних і метапредметних зв'язків, компетентнісного, рефлексійного і синергетичного підходів з урахуванням структурної моделі педагогічної взаємодії та розгортання інтерактивних технологій навчання.

Чим більше якостей виокремлюється в об'єкта дослідження, тим незаперечною постає потреба в залученні знань з різних галузей, а отже, набуває ваги тенденція до поєднання цих знань. Такою спробою поєднання знань про людину у систему став навчальний посібник «Людинознавство» (див. рис. 1).

Рис. 1. Схема конструювання змісту навчального посібника «Людинознавство»

Посібник «Людинознавство» містить 45 тем (51 год), які об'єднані у вісім розділів. Перші два присвячено питанням виникнення і розвитку людини як частини природи, людини як біологічної істоти. Погляди на генетику, здоров'я і довголіття викладено у третьому розділі. Передбачено, що за використання інтерактивних технологій навчальна інформація викликати рефлексію, розвиватиме гіпотетичне й образне мислення учнів.

Надалі віддаємо перевагу внутрішньому світу людини. Оскільки серед людських цінностей емоції, відчуття, почуття, щастя посідають чільне місце, то кілька тем четвертого розділу присвячено саме цьому. Світ людської душі розкривається у п'ятому розділі. Водночас, тут розглядаються особливості пам'яті, мислення, свідомості, інтелекту людини.

Шостий розділ розкриває окремі питання свідомості людини, а в сьомому об'єднано теми, що поглиблюють знання, висвітлені в попередніх розділах.

Завершальний – восьмий – розділ містить теми з огляду на особливості перебігу процесів життєдіяльності людини у соціумі.

Загалом матеріал викладено у такий спосіб, щоб сприяти формуванню в учнів 10–11-х класів системи знань про людину.

На завершення розділів 1–4 подано текстові варіанти (вибірково) електронних навчально-пізнавальних тестів (мета – розгортання рефлексійної діяльності і, водночас, перевірка засвоєння знань). В інших розділах посібника містяться задачі на логіку, теми есе, психологічний практикум з визначення учнями свого темпераменту.

Навчальний посібник «Людинознавство» містить додатки, де подаються цікаві факти, висловлювання видатних постатей усіх часів і народів про людину, словник основних понять і термінів, перелік використаної і рекомендованої літератури.

Попереднє ознайомлення зі змістом тем посібника, матеріалами CD-додатку допоможе краще в них зорієнтуватися і навіть наштовхнути на думку про створення власних уроків з огляду на індивідуально-психологічні і вікові особливості учнів, специфіку свого загальноосвітнього закладу, глибину диференціації і профільну спрямованість.

Головні принципи, за якими сконструйовано посібник, – зацікавлювати, спонукати мислити, рефлексувати, обмінюватися досвідом, залучати до колективної праці і співпраці з учителями-предметниками.

Виправданим, на нашу думку, може бути принцип колективного (разом з колегами або навіть з учнями) складання навчального плану з курсу для кожного класу окремо (навіть на паралелях), адже матеріал посібника змістовний і корисний, практикоорієнтований, зі значним інтерактивним потенціалом.

Кількість передбачених годин з тем також не є догмою. Деякі теми можна об'єднати, бо учні одного класу можуть на них дещо краще розумітися, інші теми розширити і доповнити.

Назви тем, допоміжні елементи (влучні вирази, ключові слова), малюнки, таблиці, афоризми, ключові текстові блоки винесено в електронний варіант посібника.

У CD-додатку містяться електронні навчальні тести з інструкцією до їх використання. Ці тести можуть бути використані (перед упродовженням курсу «Людинознавство») з метою з'ясування думки учнів 10–11-х класів, чи бажають вони слухати цей курс.

Останнім часом усе більше уваги приділяється таким методам навчання, які в основу навчально-виховного процесу ставлять діяльність учня, спрямовують активність і самостійність пізнання, дають широкі можливості для розвитку особистості школяра. Головне завдання інтерактивної технології у процесі формування у старшокласників системи знань про людину засобами посібника «Людинознавство» – всебічний розвиток особистості, вміння критично мислити й ставитися до інформації. Застосування інтерактивних навчальних технологій дає змогу вчителів об'єднати діяльність кожного учня, тобто, створюється система взаємодій: учитель – учень, учитель – клас, учень – клас, учень – учень, група – група), пов'язати його (учня) навчальну діяльність і міжособистісне спілкування [6, с. 156].

Використання інтерактивних технологій навчання у процесі формування в учнів старшої школи системи знань про людину засобами навчального посібника «Людинознавство» передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Унеможливорюється домінування будь-якого процесу або якоїсь ідеї. Тобто, навчальний процес організований у такий спосіб, що переважна більшість учнів залучена у процес пізнання, вони мають можливість усвідомлювати те, що вони знають і про що думають. Спільна діяльність учнів у процесі пізнання людини означає, що кожний робить свій індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності і має місце взаємної підтримки, що дає змогу не лише спробувати нові знання, а й формувати їх у систему. Науковець Б. Лазоренко зазначає, що «шляхом моделювання життєвих ситуацій з врахуванням та використанням негативного та позитивного життєвого досвіду учасників, спільного творчого пошуку найбільш ефективних та життєздатних (практичних) варіантів вирішення тієї чи іншої життєвої проблеми <...> народжується новий, найбільш ефективний <...> життєвий досвід [4, с. 209]».

Моделювання життєвих ситуацій ми вважаємо ефективним засобом навчання, адже ситуації і в художньому творі, і в історичній дійсності ґрунтуються на інформації, в основі якої лежать судження, що справляють враження несумісних. Головна відмінність – у способах виявлення проблеми.

Результати апробації навчального посібника «Людинознавство» засвідчили, що відповідний інтегрований курс зацікавлює не тільки учнів, але й учителів. Зміст сконструйованого посібника з «Людинознавства» можна використовувати для моделювання життєвих ситуацій на уроках з інших предметів, адже ця навчальна книга містить посильні для засвоєння знання з основ психології особистості, психології розвитку груп, соціальної психології тощо.

У процесі вивчення літератури проблеми, що лежать в основі художніх творів, можна розглядати з опертям на знання, здобуті під час засвоєння змісту «Людинознавства». Вивчаючи роман Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», проблему, відбиту в назві твору, можна взяти за основу для моделювання подібних життєвих ситуацій і розробити завдання-задачі за таким алгоритмом: а) визначити (обрати, сформулювати), що маємо (наприклад, 1. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» або 2. «Диму без вогню не буває?» чи 3. «Яке їхало, таке й здибало?»); б) визначити: джерело проблеми; об'єктивні і суб'єктивні умови виникнення проблеми; в) знайти: сприятливе середовище для переростання проблеми у конфлікт; чинники нейтралізації проблеми (конфлікту); г) запропонувати розв'язки; д) підсумувати свою роботу (у формі есе), відповідаючи на запитання: (1) чи посприяло моделювання і розв'язання життєвих ситуацій кращому розумінню людських стосунків, розкриттю характерів героїв, їхньої поведінки у конкретних ситуаціях; (2) на які цінності ви звернули особливу увагу, чи є серед них такі, що раніше залишалися без уваги; (3) чи почерпнули ви нові знання про людину, працюючи над розв'язанням цього завдання-задачі.

За таким самим зразком можна розглянути суперечливість у характері, поведінці героїв твору Ф. Достоєвського «Злочин і кара». Під час осмислення образу Раскольнікова виявляється суперечливість його поведінки: герой твору убиває стару лихварку, як йому здається, на благо принижених і скривджених. Утім, Раскольніков і Лізавету позбавляє життя – заради якої він і вчинив перший злочин і т. ін.

Розв'язання проблемно-рефлексійних ситуацій відбувається на основі гіпотетичного мислення. Гіпотеза, як специфічна форма розвитку знань, є предметом досліджень філософів, психологів, педагогів. Значення гіпотези у наукових відкриттях образно показав відомий учений-хімік Д. Менделєєв, який писав, що гіпотези полегшують і роблять цілеспрямованою наукову роботу як плуг землероба поліпшує вирощування корисних рослин. Проте, у педагогіці до проблеми гіпотези, гіпотетичного мислення звернулися недавно. Включення гіпотези до категоріального апарату дидактики і використання її у навчальному процесі є умовою ефективності формування у старшокласників системи знань про людину, що зреалізовано у змісті навчального посібника «Людинознавство».

Перед учителем стоять серйозні завдання з організації процесу формування в учнів старшої школи системи знань про людину. Педагог повинен спрямувати рефлексійно-пошукову діяльність на побудову гіпотези і бути готовим надати допомогу, «підказати» хід подолання суперечності. Під час побудови гіпотези роль непрямого управління рефлексійно-пошуковою діяльністю відіграє «підказка». Роль «підказки» досліджували психологи О. Леонтьєв, А. Пономарьов. У процесі рефлексійно-пізнавальної діяльності «підказка» може бути здійснена у формі додаткової інформації, розв'язання задачі, додаткового запитання, експерименту тощо, що мають спрямувати думку учнів.

Безумовно, будуючи припущення за формулою «або-або», учні демонструють недостатню розвиненість гіпотетичного мислення, не вміють обґрунтувати, доводити свої судження. Як правило, доведення обмежується одним аргументом, припущення не аналізується і не обґрунтовується всебічно.

Узагальнені етапи процесу рефлексійно-пізнавальної діяльності, як зазначалося, виступаючи як складові єдиної системи, водночас характеризуються певною самостійністю і мають характер завершеної мисленнєвої задачі. Це дає змогу застосовувати дослідницькі завдання, які обмежують (локалізують) пошукову діяльність одним з етапів. Якщо завдання, які передбачають здійснення всіх етапів постановки і розв'язання проблеми, називають дослідницькими, то завдання, мета яких збігається з метою окремих етапів, можна визначити як локально-дослідницькі. Такі завдання спрямовані на: виявлення суперечності; побудову гіпотези; доведення гіпотези.

При побудові і застосуванні локально-дослідницьких завдань ми враховували: а) діалектичний взаємозв'язок етапів розв'язання проблеми; б) особливості і структуру конкретного етапу; в) принцип зростаючої складності. Завдання на виявлення суперечності передбачають необхідність усвідомлення інформаційно-сислової суперечності, що лежить в її основі, аналізу

суперечності і, як результат, виконання завдання – формулювання завдання, задачі, запитання тощо [2].

Під час вивчення курсу «Людинознавство» учні 10–11-х класів працюють над різними проектами (презентації, курсові роботи). Так, наприклад, Анна Бикова (Тетерівська гімназія) підготувала курсову роботу «Феномени психіки», включивши до змісту розгляд таких понять: сприйняття (ілюзія сприйняття), увага (види та особливості уваги), пам'ять та її види, уява, емоції, почуття, мислення і розв'язання задач, вербальне мислення, логіка і парадокси, рефлексія та інтуїтивне мислення.

У висновках старшокласниця зазначила: «Я намагалася вивчити і дослідити основні форми пізнання світу людиною та їх феномени. В своїй курсовій роботі я висвітлила основні завдання, які поставила перед собою: дослідити процес сприйняття людини, ілюзії; розкрити сутність поняття «увага», вивчити її види та особливості; дізнатися про пам'ять та її види; дослідити поняття уяви, емоцій та почуттів; вивчити процеси мислення та рішення задач». Інша старшокласниця Віта Кириленко підготувала проект з презентацією «Довголіття людини». Вона використала не лише інформацію, почерпнуту з наукових джерел, а й використала досвід реальної людини, яка прожила тривале життя. Свій проект Віта структурувала так: «1. Історична довідка»; «2. Середня тривалість майбутнього життя»; «3. Чи можна продовжити життя?»; «4. Фактори, від яких залежить здоров'я та довголіття»; «5. Вивчення проблеми старіння в сучасності»; «6. Що потрібно, аби прожити довше?»; «7. Головний секрет довголіття – здоровий спосіб життя»; «8. Секрети довголіття від найстарішого українця».

Головною умовою ефективної реалізації інтерактивних навчальних технологій є добір і структурування навчального людинознавчого матеріалу. Інтерактивні технології доцільно застосовувати, коли зміст навчального матеріалу:

а) спрямований на формування наукових понять, законів, теорій, що стосуються феномена людини, тобто має здебільшого теоретичний характер, виявляє причинно-наслідкові зв'язки між явищами;

б) не є принципово новим, логічно продовжує вже вивчене, на основі якого учні можуть зробити самостійні кроки в пошуку нових знань про людину;

в) посильний школярам для їхнього самостійного пошуку, тобто рефлексійно-пізнавальні конфлікти та їх розв'язання перебувають у зоні найближчого розвитку пізнавальних можливостей учнів, що водночас реалізує соціалізаційну функцію відповідних знань про людину.

Висновки. У процесі конструювання і за результатами апробації навчального посібника «Людинознавство» ми переконалися, що зміст цього інтегрованого курсу має містити проблемно-рефлексійні ситуації, а також інформацію, яка може стати основою для створення учителем таких ситуацій на уроці з метою збудження навчальної рефлексії (активної діяльності) учнів.

Ми припускаємо, що за деякими аспектами засоби сконструйованого змісту «Людинознавства» можуть залишитися нереалізованими. За таких

утрудень ми радимо творчо співпрацювати зі шкільними психологами, соціальними педагогами і медичними працівниками, залучати до реалізації інтегрованого курсу сторонніх фахівців – юристів, економістів, менеджерів. Не виключено, що за їхньої участі можуть проводитися бінарні уроки, адже процес формування у старшокласників системи знань про людину є складним і потребує всебічного його забезпечення. За такого комплексного підходу профорієнтаційна робота в школі набуде цілісності і сприятиме усвідомленню старшокласниками потреби пізнавати закономірності життя і розвитку людини, функціонування соціуму як системи тощо.

Отже, сучасна навчальна книга має бути зорієнтована на розвивальні функції, які, здебільшого, закріплюють особистісно-орієнтовану модель навчання. Необхідно послідовно й наполегливо готувати учнів до рефлексійно-пізнавальної діяльності. Потреба у самонавчанні старшокласників у процесі засвоєння знань про людину, розв'язування ними проблемно-рефлексійних ситуацій і завдань вимагає єдності навчального змісту і творчих педагогічних технологій. Це формуватиме в учнів систему знань про людину з урахуванням досвіду самореалізації особистості у різних видах рефлексійно-пізнавальної діяльності.

Література

1. Васьківська Г. О. Міф як першоджерело пізнання світу і людини [Текст] / Г. О. Васьківська // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. – №4. – С. 39–41.
2. Васьківська Г. О. Формування системи знань про людину в учнів старшої школи у процесі роботи з навчальною книгою [Текст] / Г. О. Васьківська // Освіта регіону. – №4 – 2012. – С. 220–225.
3. Кремень В. Г. Людиноцентризм в освіті: сучасний напрям розвитку духовності нації [Текст] / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2006. – №2.
4. Лазоренко Б. П. Проблема молоді: шляхи самоздійснення : монографія [Текст] / Б. П. Лазоренко. – К. : Пед. думка, 2007. – 274 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
6. Пидкасистый П. И. Технология игры в обучении и развитии : учеб. пособ. [Текст] / П. И. Пидкасистый, Ж. С. Хайдаров. – М. : Рос. пед. агентство, 1996. – 272 с.
7. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : В 2-х т. [Текст] / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с. – (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).
8. Сухомлинський В. О. Психічна культура [Текст] / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – В 5 т. – Т. 3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – К. : Рад. школа, 1977. – 670 с. – С. 283–582.
9. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи

у системі інтегративної мистецької освіти : посіб. для вчителя / [Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна та ін.] ; за наук. ред. Л. Масол. – К. : Пед. думка, 2010. – 232 с. : табл., іл.

References

1. Vaskivska H. O. Mif yak pershodzherelo piznannia svitu i liudyny [Myth as a Primary Source of knowledge about the World and a Man] (2012) // Ukrains'ka literatura v zahal'no-osvitniyi shkoli. – №4. – P. 39–41.

2. Vaskivska H. O. Formuvannia systemy znan' pro liudynu v uchniv starshoi shkoly u protsesi roboty z navchal'noiu knyhoiu [Developing the High School Students' Knowledge about a Man by Means of a Textbook] (2012) // Osvita rehionu. – №.4 – 2012. – P. 220–225.

3. Kremen' V.H. Liudynotsentryzm v osviti: suchasnyi napriam rozvytku dukhovnosti natsii [A Man-Centered Approach in Education: the Current Direction of the Nation Spirituality Development] (2006) // Pedagogika i psykholohia. – 2006. – №2.

4. Lazorenko B. P. Problemna molod': shliakhy samozdiysnennia [The Troubled Youth: the Ways of Self-Realization] (2007). – Kyiv : Ped. dumka. – 274 p.

5. Natsional'na stratehia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky [The National Strategy for the Education Development in Ukraine in 2012–2021 [web source] // The official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>

6. Pidkastyi P. I., Khaidarov Zh. S. Tekhnolohia igry v obuchenii i razvitii [The Technology of a Play in Teaching and Developing] (1996). – Moscow : Ros. ped. agentstvo – 272 p.

7. Selevko H. K. Entsiklopedia obrazovatel'nykh tekhnolohiy : V 2 t. – T. 1 [Encyclopedia of Educational Technology, in 2 vols – V.1] (2006). – Moscow : NII shkol'nykh tekhnolohiy. – 816 p. – (Series «Encyclopedia of Educational Technology»).

8. Sukhomlyns'kiy V. O. Psykhichna kul'tura // Vybrani tvory. – V 5 t. – T. 3: Sertse viddaiu ditiam. Narodzhennia hromadianyna. Lysty do syna [Psychic Culture // Chosen works. – in 5 vols. – V. 3: My Heart is Given to Children. The Birth of a Citizen. Letters to the Son] (1977). – Kyiv : Rad. shkola. – 670 p. – Pp. 283–582.

9. Formuvannia bazovykh kompetentnostey uchniv zahal'oosvitnioi shkoly u systemi intehratyvnoi mystets'koi osvity / [L. Masol, N. Myropol's'ka, V. Ragozina ta in.] ; za nauk. red. L. Masol [Formation of the basic competencies of school students in the system of integrative arts education / [L. Masol, N. Myropolska, V. Ragozina and others] ; Sc. add. L. Masol]. – Kyiv : Ped. dumka. – 232 p. : tabl., il.

Васьковская Г. А.

КОНСТРУИРОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНОГО ПОСОБИЯ «ЧЕЛОВЕКОВЕДЕНИЕ» КАК СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ЗНАНИЙ О ЧЕЛОВЕКЕ В УЧЕНИКОВ СТАРШЕЙ ШКОЛЫ

В статье доказывается необходимость целостного подхода к изучению человека как существа природного и как социального индивидуума, субъекта психической и духовной деятельности. По мнению автора, система знаний о человеке у старшеклассников будет сформирована при условии осуществления интеграции знаний человековедческого, обществоведческого и природо-ведческого характера. Отбор содержания для пособия «Человековедение» осуществлялся с учетом формирования в учеников 10–11-х классов системы знаний о человеке на основании межпредметных и метапредметных связей, компетентностного обучения, рефлексийного и синергетического подходов.

***Ключевые слова:** человековедение, система знаний о человеке, ученик старшей школы, интерактивные технологии, учебное пособие, рефлексивно-поисковая деятельность, проблемно-рефлексийные ситуации, формы работы на уроке.*

Vaskivska G. O.

CONSTRUCTING THE CONTENT OF THE TEXTBOOK «SCIENCE ABOUT A MAN» AS A MEANS OF FORMING THE SYSTEM OF KNOWLEDGE ABOUT A MAN FOR THE HIGH SCHOOL STUDENTS

The paper discusses the need to have a holistic approach to the study of a man as a human being and as a social individual, the subject of mental and spiritual activities. The author believes that a system of knowledge about a man of high school students can be formed only by the integration of the knowledge of the social and the natural character and the knowledge about human being. The selection of the content for the textbook «Science about a Man» was carried out taking into account the formation of knowledge about a man of the students of the 10–11th grades based on the interdisciplinary and the metadisciplinary relations, the competency training, the reflective and the synergistic approaches. The structural model of a teacher's cooperation was taken into account. The use of the interactive learning technologies in the development of the high school students' knowledge about a man involved modeling the real life situations, the role-playing, as well as the collective problems solution. The construction of the textbook «Science about a Man» was based on the experience of the students' self-identification in different types of reflective and cognitive activity.

***Keywords:** Science about a Man, the system of knowledge about a man, a high school student, the interactive technology, a textbook, the reflective and the research activities, the problem-reflective situation, the forms of work in the classroom.*